

Başlangıçtan
XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar

Türk Denizcilik Tarihi

1

Editörler
İDRİS BOSTAN • SALİH ÖZBARAN

İÇİNDEKİLER

Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar TÜRK DENİZCİLİK TARİHİ 1

ISBN: 978-975-409-546-3

Editörler:

İdris BOSTAN

Salih ÖZBARAN

Bu kitabın her türlü yayın hakkı,
Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gereğince
Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na aittir.

Tanıtım amacıyla yapılacak kısa alıntılar
dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

TASARIM

BOYUT YAYINCILIK TİC. A.Ş.

www.boyut.com.tr

e-mail: info@boyut.com.tr

BASKI ve CİLT

Deniz Basımevi Müdürlüğü
Kasımpaşa/İSTANBUL

1. Baskı, 3000 Adet, Temmuz 2009

7	Sunuş
11	Giriş
17	KISIM I Olaylar - Olgular - Yorumlar
19	Birinci Bölüm Osmanlılardan Önce Türk Denizcilik Faaliyetleri
21	Selçuklular Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri ERDOĞAN MERÇİL
31	Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gâzi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar HALİL İNALCIK
49	Türklerin Bizans ve Venedik'le Denizlerdeki İlişki ve Mücadeleleri MUSTAFA DAŞ
61	İkinci Bölüm Fatih Sultan Mehmed Dönemi Sonuna Kadar Osmanlı Denizciliği
63	Osmanlı Devleti'nin Erken Döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de Denizcilik Faaliyetleri KATE FLEET
73	İlk Osmanlı Deniz Üssü: Gelibolu İDRİS BOSTAN
85	Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği İDRİS BOSTAN
97	Üçüncü Bölüm Osmanlı Denizciliği'nin Yükselişi
99	Avrupa'nın Okyanuslarda Yayılması ve Akdeniz Dünyası SALİH ÖZBARAN
111	II. Bayezid Döneminde Osmanlı Denizciliği İDRİS BOSTAN
121	İmparatorluk Donanmasına Doğru: Tersâne-i Âmire'nin Kuruluşu ve Denizlerde Açılım İDRİS BOSTAN

Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gâzî Beylikleri, Bizans ve Haçlılar

Halil İNALCIK*

XIII. yüzyılın sonlarında Batı Anadolu'da kurulan Türkmen beylikleri hafif donanmalarıyla, başta Venedik ve Ceneviz olmak üzere, Doğu Akdeniz'de Latin egemenliği altındaki adalar için büyük bir tehlike oluşturmuştur. Bu deniz gazileri (*guzât fi'l-bahr*)¹, Ege Denizi'nde ve Balkan tarihinde yeni bir dönem açtıkları gibi, bir süre sonra Osmanlı egemenliği altına girerek Osmanlı deniz gücünün çekirdeğini meydana getirmiştir. Denizci gazi beyliklerin Bizans ve Haçlılarla geliştirdikleri temasların birçok açıdan önemli sonuçları olmuştur. Bu temaslar üzerinde incelemeler yapmak bir taraftan dönemin tarihsel olaylarının gelişimini anlamamıza diğer taraftan da bölge tarihinin kimi çözümlenmemiş tarihsel problemlerinin bilimsel olarak incelenmesi için zemin oluşturacaktır. Bu çerçevede çalışmamızda denizci gazi Türkmen beylikleri, Bizans ve Haçlıların arasında XIII. ve XIV. yüzyıllarda gelişen temaslar üzerinde durulacaktır.

1291'de Papa'nın, Doğu Akdeniz'deki İslâm memleketlerine karşı abluka ilân etmesinden sonra, Hristiyan donanmaları Anadolu kıyıları boyunca karakol gezmekteydiler. 1293 tarihinde 20 kadirgadan oluşmuş bir Venedik donanması, Alanya'yı ele geçirdi². Karamanlılar az zaman sonra şehri geri aldılarsa da, Latin deniz devletleri, bu arada Rodos'ta yerleşmiş olan Hospitalier savaştı tarikatı, Anadolu kıyılarında, Teke'de Makri körfezinden Çukurova (Kilikya)'ya kadar birçok önemli deniz üslerini zapt ettiler. Meselâ, Kaş kasabası karşısındaki küçük Meis Adası (Castello Rosso), Rodos şövalyeleri tarafından, Rodos'la bu ileri karakollar arasında ulaştırmayı devamlı şekilde kontrol etmek için işgal edilmişti. Batı Anadolu'nun 1290-1304 tarihleri arasında tümüyle Türkmenlerin egemenliği altına düşmesinden sonra, Doğu Ege'de gittikçe kuvvetlenen Hristiyan Latin egemenliğine karşı Türkmen deniz gazilerinin akınları, büyük ölçüde ve kendileri için başarılı biçimde, yeniden başladı. Batı Anadolu'daki bu Türk korsanlarının, ilk önce, Güney Anadolu'daki denizcilerin bu tarafa gelmesiyle ortaya çıktığı ileri sürülmüştür. Hemen belirtilmelidir ki Batı Anadolu'daki Gazi Türkmen beyliklerinin ilki olan Menteşe Beyliği'nin, Güney Anadolu'dan Selçuklu Sahil Beyi unvanını taşıyan biri tarafından kurulmuş olması kayda değer. Onun, bu Teke kıyılarını daha 1269 yılına doğru tamamıyla kendi denetimi altına aldığını, bu arada Strobilos, Stadia ve Trachia limanlarını ele geçirdiğini biliyoruz. Menteşe Bey, kıyılar için her mevsim Toroslar'dan sahil ovalarına inen Türkmenleri örgütleyerek, güçlü bir deniz beyliği kurmuştur³. Çağdaş bir Bizans kaynağı olan Pachymeres Menteşe Bey'in akınlarında Teke (Caria) limanlarını kullandığını açıkça yazar. Daha kuzeyde Ephesus (Selçuk) körfezindeki Anaea (Aniya) bu dönemde her menşeden korsanların toplanma yeri olmuş, Türk korsanları 1278'e doğru burada sağlam bir şekilde yerleşmişlerdir⁴.

Batı Anadolu'yu fetheden Türkmen Gazileri'nin eline Ege ve Marmara sahillerindeki Bizans deniz üsleri ve limanlarının geçmesi, Türk Beyliklerinde denizciliğin gelişmesine olumlu katkı sağlamıştır. Bizans egemenliğinin zayıflaması ve bir süre sonra da yok olmasıyla yerli gemiciler ve gemi ustaları

* Prof. Dr. Bilkent Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü.

¹ Dönemin kaynaklarından el-Ömeri, *Masalik al-absar*, (ed. F. Taeschner), *Al-Umari's Bericht über Anatolien*, Leipzig 1929, s. 43-52'de Türkmen Beylikleri için "deniz gazileri" tabirini kullanıyor.

² B. Flemming, *Landschaftsgeschichte von Pamphylien, Pisidien und Lykien im Spätmittelalter*, Wiesbaden 1964, s. 62-63.

³ P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, (çev. O. Ş. Gökyay), Ankara 1986².

⁴ Wittek, a.g.e., s. 25 vd.

Türkmen Beyliklerinin yöneticileri şahsında, kendilerini koruyan, istihdam eden ve hoşgörüyle yaklaşan hükümdarlarla karşılaştılar. Tecrübe, bilgi birikimleri ve donanımlarını onların hizmetine sundular. Örneğin, Aydınoğlu Umur Bey ve ilk Osmanlı deniz kuvvetlerinde ve donanmalarda profesyonel tayfa yerli Rumlardan, savaşçı gaziler ise Türklerden oluşmaktaydı. Batı Anadolu'nun iç bölgelerinde, sınırlardaki yerli Rum tekfurları Türkmen uçbeyleriyle işbirliğine gittikleri gibi, bu limanlardaki Rum ileri gelenleri ve korsanları da gazi beylerle işbirliğini seçtiler. Bu beraberliğinin gelişmesinde önemli bir faktör, Rumlar ve Türkmenlerin aynı ortak düşmana, yani Ege adalarını, Mora'yı ve Yunanistan'ı egemenlik altına alan ve sömüren Latin soyundan efendilere karşı savaşmalarıydı⁵. 1280-1344 döneminde, çökmekte olan Bizans egemenliğinin yerini, işte bu işbirliği sonucu ortaya çıkan Türkmen deniz beylikleri doldurmuştur. Bölgede bundan sonraki mücadele, bir yandan tüccar çıkarlarını ve Latin feodal senyörleri temsil eden İtalyan denizci cumhuriyetleri (ki bunlar klasik haclı döneminin kalıntıları idi), öbür yandan demografik ve ekonomik baskılar altında batıya yayılmak için gaza yapan Türkmenler arasındaydı. Türkmenler Batı Anadolu'yu istilâ ederken Cenevizliler Doğu Ege adalarını, Sakız, Midilli ve öteki adaları Bizans'tan alıp işgal etmekte ve bir bakıma Bizans devletinin ekonomik ve siyasi çöküşünü hızlandırmıştır⁶. Bu Latin devletleri arasında başta gelen iki tüccar ve denizci İtalyan devleti olan Venedik ve Ceneviz arasındaki Ege deniz yolları için amansız mücadele, korsanlığın görülmemiş derecede artışı ve sonunda yerli Rumların Latin efendilerine karşı düşmanlığı, Ege dünyasında Türkmen yayılışını hazırlamış ve kolaylaştırmıştır. Ege denizinde adalar ve kıyı bölgelerinde egemenlik sorunu, XIV. yüzyılın ilk yarısında en önemli milletlerarası sorun haline gelmiş ve sonuçta haclı faaliyetlerinin Suriye, Filistin ve Mısır'dan Ege denizine kaymasına neden olmuştur.

Umur Gazi'den önce Türkmenlerin deniz akınlarının hareket noktaları üzerinde bilginiz kısıtlıdır; zira bu akınlar hakkında bilgi veren tek kaynağımız batılı raporlardır, ancak bu raporlarda akın yapanların nereden geldikleri bildirilmemiştir. Aziz Yahya (Hospitalier) Şövalyeleri'nin Rodos'ta yerleşmesinden önce, bu adanın Menteşe Türkmenleri tarafından işgal edileceği yakın bir olasılık olarak görünüyordu. Batı kaynaklarına göre, Ege adalarına karşı ilk ciddi Türkmen istilâsı, Ephesus ve Körfez bölgesinde Sasa Bey idaresinde Menteşe Türkmenlerinin idaresi kurulduğu zaman, 1304 yılında kendini göstermiştir. Bu şehir ve bölge, az zaman sonra Aydın-ili beyi Mehmet Bey'in idaresindeki Türkmenlerin egemenliği altına geçmiş⁷, sonra da Rodos'un, Sakız'ın ve Midilli'nin Türkmen akınlarına hedef olduğu görülmüştür⁸. 1300-29 döneminde Doğu Ege Deniz'de çökmekte olan Bizans egemenliğinin yerini almak için yapılan mücadelede, Türkmenlerin başlıca rakipleri Cenevizliler ve Rodos şövalyeleri olmuştur. Çağdaş tarihçi Pachymeres, durumu şöyle anlatır:

*İtalyanlar, II. Andronikos'un Sakız ve Midilli adalarının savunmasında ihmal gösterdiğini ve bu adalar Türklerce işgal edilirse kendi durumlarının kötüleşeceğini gördüklerinden, imparatorun bu adaların gerektiği gibi savunulmasını, eğer bu olmazsa bu adaların gelirleri ile bir donanma yaparak savunulması işinin kendilerine bırakılmasını istediler*⁹.

Sakız, 1304 tarihinde Cenevizli I. Benedetto Zaccaria tarafından işgal edildi¹⁰. Rodos, bir Ceneviz korsanının işbirliği ile Hospitalier Şövalyelerinin eline geçti (15 Ağustos 1308).

Türkler Batı Anadolu'yu fethedip karada yerleşirken, denizde egemenlik kurmadan adaları zapt etmenin çok tehlikeli olacağını gördüler. Latinler, 23 Temmuz 1319 deniz savaşında üstünlüklerini kanıtlamıştı. Bu savaşta Mehmed Bey kumandasında Ephesus'tan gelen 10 kadirga ve 18 küçük gemiden

⁵ A. Laiou, *Constantinople and the Latins*, Cambridge 1972, s. 64.

⁶ Bizans imparatoru genç III. Andronik'in (1328-41) Sakız ve öteki adaları, Gazi Beylikler ile ittifak kurarak geri alma girişimi kalıcı bir sonuca ulaşamamıştır (U. V. Bosch, *Andronikos III. Palaiologos*, Amsterdam 1965).

⁷ Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 39.

⁸ J. Delaville Le Roulx, *Les Hospitaliers à Rhodes (1310-1421)*, London 1974. Midilli'nin 1307'de "Khlamouz kumandasındaki Türkmenler tarafından istila ve yağma edildi. Bizans kaynakları bu beyin ismini Kalames olarak ifade ederler. Bu bey Karasi Türkmenlerinin beyi olan Kalem Bey'dir (Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 20).

⁹ Pachymeres, (ed. Bonn), II, 558.

¹⁰ M. Balard, *La Roumanie Genoise (XII-debut du XIV siecle)*, Paris 1978, s. 119; E. Zachariadou, *Trade and Crusade Venetian Crete and the Emirates of Menteşe and Aydın (1300-1415)*, Venedik 1983, s. 7.

oluşan bir Türk filosu Ceneviz ve Rodos şövalyelerinin birleşik güçleri tarafından tahrip edilmişti¹¹. O tarihten başlayarak 10 yıl içinde, Ege denizindeki Venedik kolonilerine ve deniz gidiş-gelişine en çok zarar verenler Türkler değil, Rum ve Ceneviz korsanları idi. Meselâ, 1307-26 döneminde, bu yüzden, Venedikliler Bizans İmparatorunu, Bizanslıların yaptığı zararların karşılığı olarak bir tazminat ödemeye mecbur ettiler¹². 1318'den sonra Don Alfonso Fadrique komutası altındaki Katalanlar ile Aydın ve Menteşe Türkleri arasında işbirliği gerçekleşti¹³. Böylece Türkler, Venediklilere karşı faaliyet alanlarını Agriboz ve Girit adalarına kadar genişletme olanağı buldular¹⁴. Katalan-Türk işbirliği, özellikle Agriboz'daki Venedikliler için çok zararlı oldu. Türkler, 1326'daki akınlarında ada üzerinde Fadrique'nin topraklarına zarar vermekten kaçınmışlar ve gemileri Venediklilerce zapt edildiği zaman Fadrique'nin arazisine sığınmış, daha sonra onun gemileri ile Anadolu'ya dönmüşlerdi. Olayların çağdaş bir gözlemcisi olan Sanudo Torsello, 1327'de Agriboz Adası'nı tehdit eden 6 kadirge ve 30 küçük gemiden oluşmuş güçlü bir Türk filosundan söz etmiştir. 1327 yılının kışında Türkler 7 gemi ile tekrar açılmışlar, Aegina Adası'nı ve Mora'da Latinlere ait toprakları yağma etmişlerdi. Venedik'ten Agriboz Adası'nın tamamını ele geçirmeyi plânlayan Fadrique için bu Türk akınları yararlı olmuştu¹⁵.

Türk akınlarına karşı Ege Denizi'ndeki Hristiyan milletler arasında savunma için bir birlik kurma konusunda ilk temaslar, Venedik'in girişimi ile daha 1327'de başlamış bulunuyordu. Fakat bu konuda ciddi görüşmeler, ancak 1332'de Umur Bey'in Bizans ve Venedik topraklarına karşı seferleri başladığı zaman görüldü¹⁶. Başlangıçta bu görüşmelere, Bizanslılar ve Sakız'da Cenevizli Martino Zaccaria da dâhil olmak üzere Ege'deki bütün Hristiyan milletler katıldı. Venedik ilk adım olarak 1324 Ekim'inde, II. Andronikos ile bir mütareke yapmakla işe başladı. O zamana kadar Venedik daima İstanbul'da Latin imparatorluğunu yeniden canlandırarak Doğu Akdeniz'deki üstün durumunu geri almayı ummaktaydı. II. Andronikos ise, Bizanslı uyruklarının duygularını izleyerek Venedik'e karşı bir politika gütmekte, dolayısıyla gittikçe daha çok Ceneviz desteğine bağlı kalmaktaydı¹⁷. Cenevizlilere fazlasıyla bağımlı olduklarını ve Türk tehlikesinin büyümekte olduğunu gören Bizans imparatoru, Papa ile görüşmeye başlayıp kiliselerin birleşmesi politikasını benimsedi; Venedik'e ve öteki Latinlere yaklaşma politikasını yeğledi. Yeni Bizans imparatoru III. Andronikos (1328-41), Doğu Ege'de Bizans egemenliğini yeniden canlandırmak ve Türklerin ilerleyişini durdurmak için azimli bir politikaya yöneldi. Bu enerjik politikayı yürütebilmek için batı Hristiyan devletleriyle uzlaşma ve ittifak zorunluydu. Aynı zamanda Venedik de, Bizans dâhil Ege'deki devletleri bir ittifak halinde birleştirmeyi gerekli görüyordu. Bu amaçla Venedik, Bizans'a karşı Doğuda Latin hâkimiyetini yeniden kurma ve kiliselerin birleşmesi konularında ısrar etmemeleri noktasında Papalık ve Fransız sarayıyla anlaştı. Torsello'nun anlattığına göre, Ege'de Türk tehlikesi en acil problem olarak görülüyor ve buna karşı genel bir Haçlı seferi örgütlemek gereği kabul ediliyordu. Gerçekte Venedik, Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını savunmak üzere Batı Hristiyan dünyasını harekete geçirmek için yeni bir politika üretirken hedef olarak ayrılımcı (şizmatik) Bizanslıların yerine Türkleri koyuyordu¹⁸.

1317 yılına doğru, Cenevizli Zaccarialar Sakız ve İzmir kalesine sahip oldukları¹⁹ için, Türklere karşı deniz akınlarını durdurmak bakımından en etkin kuvvet sayılmaktaydılar. Bir haçlı seferi plâni hazırlanmasında başı çeken Dominiken keşiş Adam de Guillaume şunu önermekteydi: Haçlılar ilkin Çeşme (Aerythrea) yarımadasını işgal edeceklerdi. Burası, Türklere karşı Sakız ile beraber Anadolu'nun yeniden ele geçirilmesi için mükemmel bir üs olabilirdi. İstanbul'da Latin imparatorluğunu yeniden diriltme planında Philip de Taranto, Sakız'a sahip Martino Zaccaria'yı "Küçük Asya'nın Kralı ve Despotu" olarak adlandırmakta ve onun ülkesine Midilli, Samos, Kos, Tenedos, Icaria ve Marmara adalarını katmaktaydı²⁰.

¹¹ P. Lemerle, *L'Emirat d'Aydin*, s. 30-31; Le Roux, *a.g.e.*, s. 8-10.

¹² F. Dölger, *Regesten*, IV, no. 2259, 2349, 2506; A. Laiou, "Marino Sanudo Torsello, Byzantium and the Turks" *Speculum*, 45 (1970), s. 380; Laiou, *a.g.e.*, s. 234-237, 267-275.

¹³ E. Zachariadou, *Trade and Crusade*, s. 13-16.

¹⁴ D. Jacoby, "Catalans, Turcs et Venetiens en Romanie", *Studi Medievali*, 15 (1974), s. 247; K. Setton, *Catalan Domination of Athens*, London 1975, s. 27, 34.

¹⁵ Jacoby, *a.g.m.*, s. 253-254.

¹⁶ Laiou, "Marino Sanudo Torsello", s. 374-392.

¹⁷ Laiou, *a.g.m.*, s. 200 vd.

¹⁸ D. M. Nicol, *Bizans in Son Yüzyılları (1261-1453)*, (çev. B. Umar), İstanbul 1999, s. 185 vd.

¹⁹ Balard, *a.g.e.*, s. 119-126; Nicol, *a.g.e.*, s. 121-122.

²⁰ Laiou, *a.g.e.*, s. 319.

Kitâb-ı Bahriye'de
Çanakkale Boğazı ve Bozcaada,
(Deniz Müzesi, Ktp.,
Âsâr-ı Atika, Nr. 989).

Ceneviz ve Rodos birleşik donanmasının Aydınoğulları donanmasını, Sakız açıklarında bozguna uğratması (23 Temmuz 1319), Türkleri deniz akınlarında ancak geçici bir dönem için engellemiştir. Kuvvetli bir garnizon tarafından savunulan İzmir kalesi, iki buçuk yıl dayandıktan sonra sonunda Martino Zaccaria tarafından Umur Bey'e teslim edildi²¹. Aydın Beyi Mehmed'in enerjik oğlu Umur Bey Martino'yu, destanın anlattığına göre, "toyladı" yani bir genel ziyafetle onurlandırdı ve Martino onun tâbii olarak Sakız'a döndü. Destan'ın ifadesiyle, "ada illik" oldu²². "İllik" terimi, bu dönem Türk kaynaklarında *Dârü'l-islâm* oldu demektir. Yani Martino, Umur Bey'in bir haraçgüzar tâbii olmayı kabul etti. Lemerle'e göre; Doğu Ege'de Bizans egemenliğini yeniden kurmaya azimli olan yeni imparator III. Andronikos'un entrikalarından kuşkulanan Martino, İzmir'i bu şekilde boşaltmayı ve orada tuttuğu garnizonu Sakız savunmasında kullanmayı zorunlu görmüştür²³. Fakat işaret edildiği gibi, Martino şimdi Sakız'da Aydın beyliğinin egemenliğini tanıdı. *Dârü'l-islâm*'a dâhil olan yerlerin savunması Müslüman devlet için bir görevdi. Başka deyimle, Martino Bizanslılara karşı Umur'un ittifak ve himayesini kabul etmiş bulunmaktaydı. Bu durum, 1329 yılından sonra Umur'un Bizanslılara karşı neden düşmanca hareketlere

²¹ Lemerle, *a.g.e.*, s. 54-58.

²² *Le Destan d'Umur Pacha (Düsturname-i Enveri)*, Texte, Traduction et Notes: İ. Melikoff-Sayar, Paris 1954, s. 51.

²³ Lemerle, *a.g.e.*, s. 58-59.

giriştiğini açıklar. Andronikos, Martino'yu bozguna uğratarak esir ettikten sonra Sakız'ı doğrudan doğruya Bizans idaresi altına soktu²⁴. Umur Bey, böylece Bizans egemenliği altına girmiş bulunan Sakız'a saldırmış ve ondan sonraki yıllarda Bizans'a ait Gelibolu ve Trakya'ya (1331) ve Mora'daki Yunan topraklarına (1332) seferler yapmıştı. Kaynağımız *Destan*'ın açıkça söylediğine göre, Bizanslılarla Umur Bey arasındaki düşmanlık, 1329 sonbaharında Birgi'de oturan Umur'un babası Mehmet Bey ile imparator arasında bir anlaşma imzalandıktan sonra da devam etmiştir²⁵. Kantakuzenos'a göre, Aydınoğlu Mehmet Bey, yıllık bir haraç ödeme vaadi üzerine imparatorun topraklarına saldırmamayı kabul etmişti²⁶. Umur Bey ise Aydın beyliğinin uc bölgesinde gaza seferlerini örgütleyen ve bağımsız hareket eden bir gaza lideri durumundaydı ve Saruhanoğlu ile ittifak halinde Bizanslılara karşı savaşa devam etmekteydi²⁷. Umur, babası ile yaptığı tartışmada, kâfirlere karşı gazayı önlemenin Tanrının emirlerine karşı gelme anlamına geleceğini söylüyordu. Bundan başka, herhalde Rum ajanları aracılığıyla, Umur Gazi bölgedeki Hristiyan milletler arasında bir haçlı seferi hazırlıkları hakkında haber almış ve Bizans imparatorunun Türklere karşı ittifak görüşmelerine katıldığını öğrenmiş bulunuyordu.

Umur, babasının İmparator ile uzlaşma politikasına karşı, kendisi Batı Anadolu deniz gazileriyle Gelibolu'da ve Semadirek Adası'nda Bizanslılara saldırmış ve Trakya'da Porou'da karaya çıkmıştı (1331 veya 1332). Umur, 1332'de Agriboz'a ve Tesalya'da Venedik'e ait Bodonitsa kalesine karşı seferlerinde ve Venedik'e bağlı adalara yaptığı akınlarda, Batı Anadolu'dan gelen öbür Türk gazileriyle işbirliği yapmıştı. Şu da ilginçtir ki, Venedik daha 1332 Temmuz'unda Bizans ile bir ittifak için görüşmelere başlamış ve Türkmen gazi beylerine karşı kurulan ittifaka Bizans da dâhil olmuştu²⁸. Ege denizinde Türklere karşı bu ilk Hristiyan ittifakı, Venedik'ten başka Rodos, Kıbrıs, Bizans, Papa ve Fransa kralını da içeriyordu. Müttefiklerin meydana getirdikleri 40 kadırgadan oluşan güçlü filo, Karesi uc bölgesi Bergama Emiri Şücaeddin Yahşi-Han'ın 250 parçadan oluşan filosunu Edremit körfezinde tahrip etti (1334)²⁹. Kaynağımız *Destan*, Hristiyan donanmasının İzmir'e çıkarma yapmak için girişimlerde bulunduğunu, fakat bu saldırıların Türkmen okçular tarafından püskürtüldüğünü anlatmaktadır³⁰.

1334 yılında Umur, Ulu-Beg sıfatıyla Aydın beyliğinin merkezi Birgi'de oturmakta olan babası Mehmed Bey'in ölümü üzerine Aydın-ili'nin baş hükümdarı olarak tahta geçti. Bu durum, haçlılara karşı beyliğin bütün kuvvetlerini gaza amacıyla kullanmak imkânını sağladığı için onun faaliyetlerinde yeni bir dönüm noktası oldu. O, bir gazi bey sıfatıyla ilk görevinin, merkezi Birgi'ye yakın bir Bizans şehri olarak kalmış olan Alaşehir'i (Philadelphia) almak olduğunu düşünüyordu. Şehri kuşattı ve ancak kendisine haraç ödenmesi şartıyla kuşatmayı kaldırdı³¹. Bu sırada Bizans diplomasisi bir kere daha yön değiştirdi ve Ege denizinde egemen olan Latin milletlerine karşı Türkler ile bir ittifak aradı. Bu değişiklik, kurnaz Büyük Domestikos Ioannes Kantakuzenos'un politikası olup bölgedeki Bizans politikasının temel ilkesi olarak sonuna kadar sürdü. Bunun üzerine Bizans hükümeti, Sakız'a karşı sürmekte olan Ceneviz tehdidi ve o sırada Midilli'nin Foça hâkimi Domenico Kattaneo tarafından işgali üzerine Umur Beyle bir anlaşma yapmaya çalıştı. III. Andronikos, Umur Bey ve kardeşi Hızır ile Çeşme yarımadası yakınında buluşup görüşmeleri başlattı³². İmparator, bir anlaşmaya varmak için Umur Bey'e büyük bir para vermeyi önermekteydi³³. Bu görüşmeler hakkında *Destan* bize, bazı ilginç ayrıntılar sağlamaktadır: Umur Bey bu parayı reddetti; onun yerine Sakız ve Alaşehir için yıllık bir haraç ödenmesi konusunda ısrar etti; bunun karşılığında Bizans ile genel bir barış konusunda güvence vermeye ve Bizans'ın düşmanlarına karşı askerî yardım göndermeye hazır olduğunu bildirdi. Sonunda imparator, *Destan*'ın söylediğine göre, "Sakız'ı Umur'a bağışlamayı" ve yıllık bir "mâl-i harac" ödemeyi kabul etti³⁴.

²⁴ Bosch, *Andronikos III. Palaiologos*, s. 113-16; Nicol, *a.g.e.*, s. 183.

²⁵ Melikoff-Sayar, *a.g.e.*, s. 61.

²⁶ Lemerle, *a.g.e.*, s. 67.

²⁷ Lemerle, *a.g.e.*, s. 61-67.

²⁸ Zachariadou, *a.g.e.*, s. 24-29.

²⁹ Z. Günel Öden, *Karasi Beyliği*, Ankara 1999, s. 37-42; Zachariadou, *a.g.e.*, s. 29-33.

³⁰ Melikoff-Sayar, *a.g.e.*, s. 76-77.

³¹ M. Couroupou, "Le Siege de Philadelphie par Umur Pacha d'apres le manuscrit de Bibliothéque patriarcale d'Istanbul, Panaghias 58", *Geographica Byzantina*, Paris 1958, s. 67-77.

³² Lemerle, *a.g.e.*, s. 108.

³³ Melikoff-Sayar, *a.g.e.*, s. 84.

³⁴ Melikoff-Sayar, *a.g.e.*, s. 84-85.

Bu koşulla, İslâm hukukuna göre, Sakız Adası tekrar Dârü'l-islâm'ın bir parçası haline geliyordu. Öbür taraftan, İmparator için bu güvence, Umur Beyi, adayı Latinlerin saldırılarına karşı koruma zorunluluğu altına sokmaktaydı. Bizans, bu korumayı sağlayacak durumda değildi. *Destan*'ın ifadesiyle, anlaşma “yeminle tasdik” olundu. Böylece, Umur'un Martino Zaccaria zamanından beri başlıca kaygısı olan Sakız sorunu, sonunda Aydın Beyi lehine bir çözüme ulaşmış bulunuyordu. Bundan başka, bu dostça görüşmelerin sonunda, *Destan*'ın anlattığına göre, Umur Bey ve imparator “kardeş oldular”. Bu olay üzerinde *Destan*'ın verdiği ayrıntılar dışında, Bizans kaynakları Greogoras ve Kantakuzenos, Umur Bey ile beraber Saruhanoglu'nun da imparator ile ittifak yaptığını, Foça'yı egemenlik altına sokmak ve Midilli'yi Kattaneno'dan geri almak için imparatorun çabalarında kendisi ile askeri bakımdan işbirliği yapmaya karar verdiklerini kaydederler³⁵.

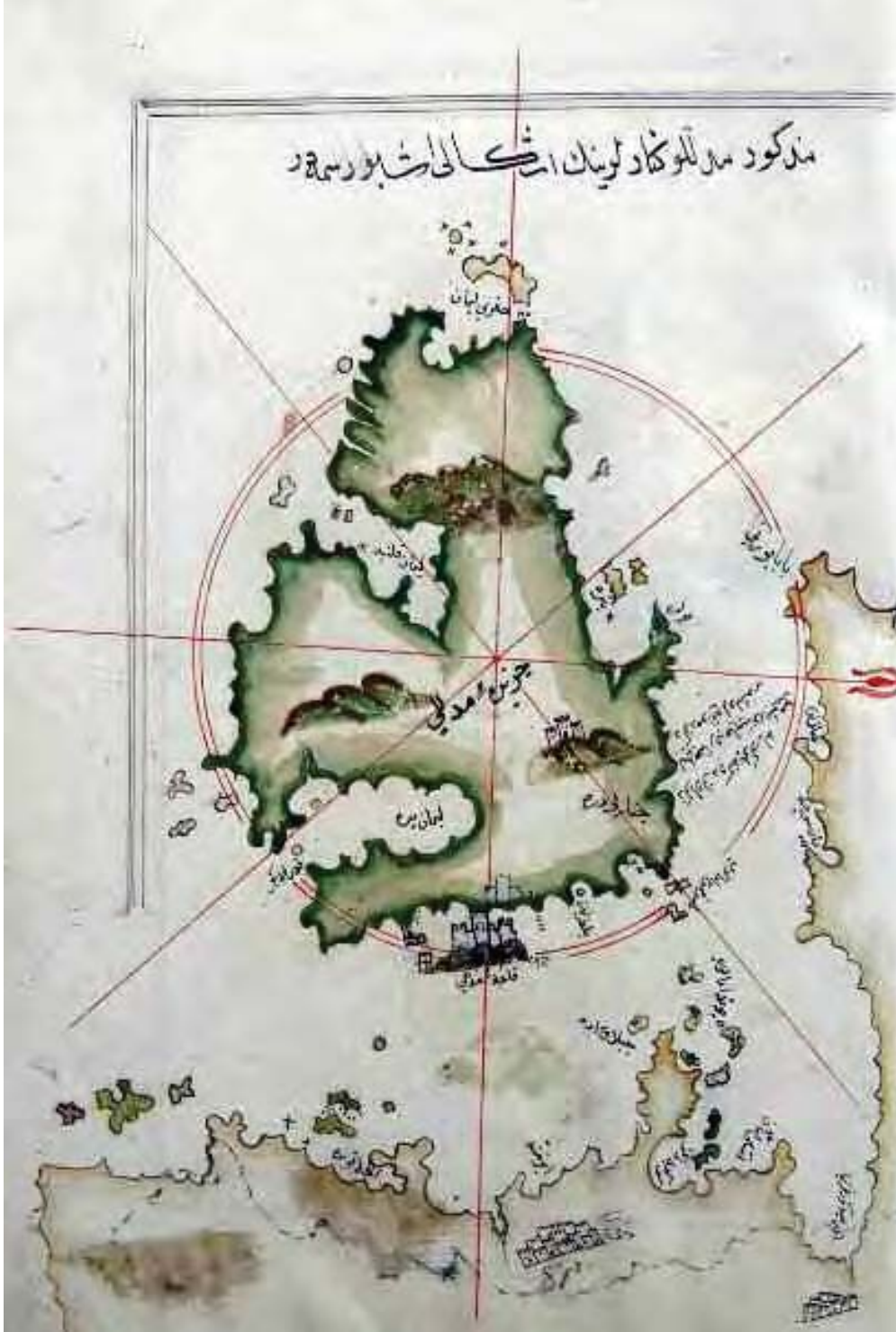
Umur Bey açısından bu anlaşma, gerçekten önemli bir diplomatik başarı idi. Çünkü böylece Hristiyan ittifakının katılımcılarından biri kendisiyle müttefik oluyor ve Sakız Adası üzerindeki egemenlik hakkı yeniden tanınıyordu. Bir haclı seferinin tehdidi altında bulunan Umur Bey için, Bizans ile barış yeniden kurmak mantıklı bir siyasetti. Bizanslılara gelince, Umur ile ittifak değerli bir askeri yardım sağladığından, III. Andronikos'a imparatorluğun başka taraflarında Bizans egemenliğini yeniden canlandırma fırsatı vermiş oluyordu. Böylece, Bizans imparatoru yalnız Ege'de değil, Acarnania ve Arnavutluk gibi Bizans'ın uzak vilâyetlerinde de askeri harekâta bulunmak şansını elde ediyordu. Fakat çok geçmeden, III. Andronikos'un ölümü (1341) üzerine Bizans'ta iç savaş patlak vermiş ve bu iç savaş süresince Kantakuzenos, rakiplerine karşı “sadık dostu” Umur Beyin sağladığı askeri yardımdan ziyadesiyle yararlanmıştı.

Durumdan yararlanan Aydın Beyi, bölgedeki küçük Hristiyan devletleri kendi haraçgözarları veya müttefikleri haline getirerek, Ege denizinde gerçek bir Müslüman deniz egemenliği kurma yoluna gitti. Ancak *Destan*'da verilen ayrıntılı bilgiler, Fransız Bizantinisti Paul Lemerle tarafından çok kez reddedilmekte yahut yanlış yorumlanmaktadır. Bu değerlendirmeler şu anlayıştan kaynaklanmaktadır: Hristiyan devletlerin ödediği yıllık haraç, Türkmen akınlarını durdurmak için verilmiş önemsiz bir fidyedir. Buna karşı Müslümanlar ödenen haracı, o devletin Müslüman egemenliğini tanımış olması ve Dârü'l-islâm'ın bir parçası haline gelmesi biçiminde yorumlamaktaydılar. Umur Beyin Katalanlarla ittifakı nasıl Agriboz ve Yunanistan'a seferlerini kolaylaştırmış ise, Bizanslılarla yaptığı ittifak da onun önünü Balkan Yarımadası'na doğru açıyordu. Umur, Bizanslılarla ittifak sayesinde gemilerini Trakya kıyılarında dost bir toprakta karaya çekip akınlara girişebilmiştir. Öbür yandan, bölgedeki Hristiyan devletlerin aralarındaki rekabet, özellikle Venedik ile Katalanlar ve Cenevizler ile Bizanslılar arasındaki anlaşmazlıklar, Venedik ve Papalığın ortak bir cephe kurma çabalarını engellemiştir.

Bayrağı altına koşuşan kıvılcıklı Türkmen azapları sayesinde askeri oldukça artan Umur Bey, Kantakuzenos'la ittifakından yararlanarak 1341-45 yıllarında yalnız Ege'de değil, Balkanlarda da önemli bir rol oynamaya başladı. Gerçi Aydın beyi, gazileri için ganimet sağlamakla yetinerek toprak kazançları elde etmeye çalışmadı, ama bölgede egemen askeri bir rol oynamaya başladı. İlk 1341'de, Bulgarlar'ın Bizanslılar'a karşı hareketlerini önledi; sonra III. Andronikos'un ölümü üzerine (1341) Bizans'ta iç savaşın patlak vermesinden ötürü Kantakuzenos'u İstanbul'daki rakiplerine karşı destekledi³⁶ Kantakuzenos'un bir taraftan İstanbul'daki rakiplerine, öbür taraftan Trakya'da Bulgarlar ve Sırlara karşı mücadelelerinde Umur'un yani, “sadık dostunun”, yardımları son derece önemli olmuştur. Aydın Beyliği bakımından bu politika, Latin ve Papalık yandaşı olan İstanbul hükümetinin bozguna uğratılmasını hedefliyordu.

³⁵ Lemerle, *a.g.e.*, s. 110-13.

³⁶ Nicol, *a.g.e.*, s. 198 vd.

Kitâbı Bahriye'de Midilli Adası
(Deniz Müzesi Ktp., Âsâr-ı Atika,
Nr. 990).

1343 yılında İstanbul'dan İtalya'ya giden Bizans elçileri, Umur'a karşı bir haçlı ordusu gönderilmesini ısrarla istemekteydiler³⁷. Agriboz ve Kiklad adalarında Türk akınlarına hedef olan Venedikliler, 1341'den beri böyle bir haçlı seferi için en büyük çabayı göstermekteydi. Bu politikaya destek olmak üzere, Bizans ile Papa arasında Latin ve Bizans kiliselerinin birleşmesi konusunda görüşmeler tekrar hararetle ele alındı. Bu dönemde Ege'deki gerçek durumu anlamak için şunu belirtmek gerekir ki, bu denizde tam egemenlik iddiasında olan Venedik Foça'da ve Sakız'da Ceneviz egemenliğine son vermeyi amaçlıyordu³⁸. Venedik, Sakız'ın tekrar düşmanları eline düşmesi olasılığından kaygılanmaktaydı³⁹. İstanbul'da Kantakuzenos'un rakipleri Sırp kralı Stefan Duşan ile işbirliğine yaklaştıkları halde, Venedik, Duşan'ın İstanbul'u zapt etme planlarından dolayı kaygı içindeydi⁴⁰.

Ege'de bu dönemde Türkmen gücüne karşı Venedik, askeri bir güç olarak her biri 200 asker taşıyan 30 kadırgalık bir filonun yeteceğini düşünüyordu⁴¹. O sırada Birgi'de bulunan Umur'a Kantakuzenos, bir haçlı donanmasının saldırıya geçmek üzere olduğunu bildirmeye çalıştıysa da geç kaldı; Papalık, Venedik, Kıbrıs Krallığı ve Rodos gemilerinden oluşan 20 kadırgalık bir haçlı donanması İzmir limanındaki hisara bir baskında bulundu; hisarı ve limanı ele geçirdi (28 Ekim 1344)⁴². Papa, İzmir limanının elde tutulmasını, Türklere karşı Anadolu'da Hristiyan kuvvetlerin yeni ilerlemeleri için bir başlangıç sayıyordu⁴³. Hristiyan başarıları bir süre Batı dünyasında "Büyük Avrupa Haçlıları zamanını hatırlatan" genel bir coşku doğurmuştu⁴⁴. Bununla beraber, bu coşku sadece ortaçağ Avrupa şövalye sınıfının paylaştığı geçici bir hareket olarak kaldı. Haçlı coşkusunu, Fransız kralının vârisi olan Humbert'in Ege'de 1345'deki haçlı seferi temsil etmiş ise de, bu sefer acıklı bir şekilde sona erdi. Papa, böyle bir haçlı seferinin büyük güçlerini temsil edecek Fransa ile İngiltere ve Macaristan ile Venedik arasındaki çatışmaları durdurabilecek yeterli nüfuz ve güce sahip değildi. 1344 ve 1345'deki haçlı seferlerinin sonucunda, Avrupa'ya karşı Türk yayılış hareketi ön plana çıkmış ve Türklerin batıya doğru ilerlemelerini durdurmak, bundan sonraki haçlı seferlerinin başlıca hedefi olmuştur⁴⁵. Aşağı-İzmir (Smyrna inferiores)'de hisar ve limanın haçlılar tarafından işgali ve orada Umur'un deniz üssünün tahribi, artık Aydın Gazileri'nin denizası seferler yapmalarına engel olmuştur⁴⁶. Umur için bu seferlere devam etmek imkânı, ancak Saruhan ve Karesi beylikleri ile işbirliği yapmak ve Çanakkale Boğazı'na giderek oradan Trakya'ya geçmekle mümkündü⁴⁷.

İzmir'in haçlılar eline düşmesi, öyle anlaşıyor ki, İslâm dünyasında geniş yankılar doğurmuştur. 1331 veya 1332 yılında Aydın beyliğini ziyaret eden İbn Battuta, İzmir hisarının düşüşünü (28 Ekim 1344) eserinde önemli bir olay olarak anmaktadır⁴⁸. O, bu olayları, 1348'de Suriye'den dönüş seyahatinde işitmiş olmalıdır. Bu arada Orta Anadolu'nun güçlü Emiri Eretna, Umur'a İzmir hisarının duvarlarını yıkmak için mancınık yapmakta usta iki uzmanı gönderdiği de bilinmektedir⁴⁹. Sonraları, 1402 tarihinde, Timur'un gelip İzmir'i alması sembolik bir olaydır. Timur, böylece İslâm dünyasına, Haçlılara karşı Müslümanları himaye edecek tek Müslüman hükümdarın kendisi olduğunu göstermek istemiştir⁵⁰.

İzmir hisarının düşmesi, her ne kadar haçlıların daha sonraki saldırılarına bir köprübaşı olmadıysa da, Umur'un İslâm dünyasında başlıca gaza önderi imajını sarsmıştır. Onun 1348 Mayıs'ında İzmir Hisarı'nı kuşatırken ölümü *Destan*'da bir şehidin ölümü olarak coşkuyla anlatılmaktadır. Umur Gazi'nin şehit düşmesi üzerine Aydın gazileri Rumeli'de akına katılmak için şimdi Osmanlı bayrağı altına koştular. Anadolu'nun başka taraflarından gelen gaziler, Rumeli'ne geçmek için Osmanlı beyinden geçiş izni istediler. Bizans kaynakları çeşitli tarihlerde Rumeli'ye Türk akıncı gruplarının geçişi hakkında bilgi vermektedirler. Sonraları, 1350'lerde, Rumeli'deki Osmanlı Gazileri kendilerine Umurca Gazileri adını verecekler, Umur Balkanların ilk fatihi olarak anılacak ve buradaki gaza akınlarının manevi önderi kabul edilecektir.

³⁷ F. Thiriet, *Délibérations des assemblées vénitiennes concernant la Roumanie*, Paris 1985, I, 92, 93, 96, 115.

³⁸ Thiriet, *a.g.e.*, s. 171, 182.

³⁹ Thiriet, *a.g.e.*, s. 187, not 3.

⁴⁰ Thiriet, *a.g.e.*, s. 189.

⁴¹ Thiriet, *a.g.e.*, s. 142.

⁴² Delaville Le Roulx, *Les Hospitaliers*, s. 92-95; Lemerle, *a.g.e.*, s. 180-203; K. Setton, *Papacy and the Levant*, Philadelphia 1976, I, 191-193.

⁴³ Lemerle, *a.g.e.*, s. 189, not 4.

⁴⁴ N. Iorga, *Philippe de Mezieres, 1327-1405 et la croisade au XIV siecles*, Paris 1896, s. 43-44.

⁴⁵ A. S. Atiya, *a.g.e.*, s. 301-2; Setton, *a.g.e.*, s. 223.

⁴⁶ Lemerle, *a.g.e.*, s. 190; N. Iorga, *a.g.e.*, s. 42.

⁴⁷ Melikoff-Sayar, *a.g.e.*, s. 123.

⁴⁸ *İbn Battuta Seyahatnamesi*, (çev. A. Sait Aykut), İstanbul 2000, I, 425-426.

⁴⁹ Melikoff-Sayar, *a.g.e.*, s. 117.

⁵⁰ İ. Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 2000, s. 29; J. P. Roux, *Aksak Timur: İslamın Kutsal Savaşçısı*, (çev. A. Rıza Yaltı), İstanbul 1994, s. 144-145.

1344'de İzmir'in haçlılar eline düşmesinin doğurduğu sonuçlardan biri de, artık Umur'un korumasından yoksun kalan Bizans elindeki Sakız'ın tekrar Latinlerin eline geçmesi olmuştur. 1346 yılında II. Humbert Viennois, "Türklerle karşı Hristiyan haçlı ordusunun başkumandanı" sıfatıyla, Sakız'ı askeri harekâta bir üs olarak kullanmak için Bizans hükümetinden izin istedi. Fakat bu arada, amiral Simone Vignoso kumandasındaki Ceneviz donanması, bir baskınla adayı ele geçirdi (15 Haziran-12 Eylül 1346). Vaktiyle Ceneviz kolonileri olan Anadolu yakasındaki Eski Foça ve Yeni Foça'da Ceneviz egemenliği yeniden kuruldu⁵¹. Ege'de Türkmen gazilerinin faaliyetlerini engelleyen bir başka Hristiyan başarısı da, 1347 ilkbaharında Bozcaada yakınlarında bir Hristiyan donanmasının, Batı Anadolu beyliklerinin ortak filosunu bozguna uğratmış olmasıdır⁵². Bu durum karşısında, Umur'un halefi Aydın Beyi Hızır Bey, yeni bir haçlı saldırısını önlemek amacıyla düşmanlarına barış önerdi. Hristiyan devletlerle kesin bir barış antlaşması yapma, böylece Ege'deki Hristiyan ittifakına son verme girişiminde başarısızlığa uğrayan Hızır Bey, nihayet Papa'ya bir elçi heyeti gönderdi. Görünüşe bakılırsa, bu elçi heyeti de Papalık sarayından eli boş döndü. 18 Ağustos 1348'de İzmir'de veya Efes'te imzalanmış olan ön anlaşma suya düştü ve Papa 1351 Ocak ayında Türklere karşı yeni bir ittifak meydana getirmek için Ege'deki devletler nezdinde girişimde bulundu⁵³. Bu durum karşısında Hızır Bey, saldırı siyasetine döndü ve deniz gazilerine, Ege'deki Venedik topraklarına akın yapma izni verdi. Aynı zamanda Hristiyan güçler elindeki Aşağı-İzmir'i ele geçirmek için kara ve deniz kuvvetlerini hazır duruma getirdi. Kayda değer sayılması gereken bir husus da Hızır'ın, aynı zamanda Venediklilerle savaş halinde olan Cenevizlilere yaklaşması, onlara kapitülasyonlar bağışlayarak Haçlı cephesinde bulunan bir Hristiyan devletle ittifak yapmayı başarmasıdır. Gerçekte, kapitülasyon (*ahdnâme* veya *şurût*) bir Hristiyan devlete karşı sadece ticaret garantileri vermekten öte bir anlam taşımakta, dostluk ilişkisinin ifadesi sayılmakta idi⁵⁴.

Osmanlı sultanı Orhan (1324-62), Ege'de Umur Gazi'nin başarılarından çok yararlanmıştır. Kaynaklarda iki taraf arasında bir ittifak yapıldığına dair açık bir kayıt olmamakla beraber, bu iki Gazi beylik iki ayrı cephede faaliyetleri ile bir ittifak halinde görünmektedirler. Orhan Bey, 1326'da Bursa'yı aldıktan sonra, herhalde, Osman Gazi döneminde 1300'de başlayan İznik ablukasını sıkı bir kuşatmaya dönüştürmüş olmalıdır. Bizans İmparatoru III. Andronikos, İznik'in yardımına koşmak üzere acele bir ordu toplayıp harekete geçti. Orhan, bu ordunun yolunu kesmek üzere Gebze sahilinde Pelekanon'a geldi ve geçit yeri Eskihisar sırtlarında ordusunu yerleştirerek Bizans ordusunu bekledi. Pelekanon'da (Hammer ve ondan sonra yazan tarihçilerde Maltepe olarak geçen yerde), Bizans ordusunu bozguna uğrattı. İmparator yaralı olarak İstanbul'a kaçtı (Haziran 1329). Ondaki iki yıl sonra 1331'de İznik teslim olmak zorunda kaldı. Bursa ve İznik'in düşmesiyle Bithynia'da Bizans egemenliği son bulmuş oluyordu. Osmanlıların bu zaferleri beri tarafta, Umur'un işine yaramıştır.

Kayda değer başka bir olay da 1334'te Umur ve Orhan'ın aynı zamanda Bizans'la barış yapmış olmasıdır. Büyük Domestikos Kantakuzenos, Umur ile ittifak ederek gerek İstanbul'daki karşıtlarına, gerekse Trakya'da Sırp ve Bulgarlara karşı mücadelesinde Türk beyliklerinin askeri desteğini temel politika olarak benimsemiştir. Türk "dostları" sayesinde Kantakuzenos bu işbirliğinin yalnız kendi lehine tek yanlı işleyeceğini umuyordu. Fakat ilkin Umur 1334-44 döneminde, 1344'ten sonra da Orhan bu işbirliğinden çok yararlanmışlar, Balkan politikasında ön safta rol almışlar, bir yandan İstanbul'da Latinler ile işbirliği yapan Bizans hükümetine, öbür yandan Balkanlarda Sırp ve Bulgarlara karşı başarılı bir mücadeleyi yürütme fırsatı elde etmişlerdir. Sonunda Osmanlılar Balkan Yarımadası'nda yerleşmişlerdir (1352).

⁵¹ Balard, *a.g.e.*

⁵² Lemerle, *a.g.e.*, s. 202.

⁵³ Lemerle, *a.g.e.*, s. 234.

⁵⁴ H. İnalcık, "İmtiyâzât", *Ef*, III, 1179-1189.

1344 Ekim’inde Papa gözetiminde Haçlıların İzmir’i alıp Umur’un donanmasını yakması, aşağı İzmir hisarında daimi bir kuvvet yerleştirerek onun Ege denizine çıkmasını önlemesi üzerine Osmanlı beyliği Anadolu gazilerinin Balkanlar’da akın ve yayılma girişimlerinin önderliğini üzerine aldı. Aynı tarihe doğru⁵⁵ Orhan’ın Karesi beyliğini ülkesine katması ve Osmanlı devleti sınırlarının Çanakkale Boğazı ve Trakya’ya varması Osmanlı tarihinin yeni bir doğrultuya yönelmesi bakımından son derece önemlidir. Karesi ülkesinde Ece Bey, Evrenuz (Evrenos) Hacı-İlbegi, Gazi Fazıl gibi beyler güçlü Osmanlı beyinin önderliğinde Rumeli’de gaza seferlerini daha elverişli koşullar altında sürdürebileceklerine inanmış olmalıydılar kronik kayıtları onların, beyliğin Osmanlı egemenliği altına geçmesinde önemli rol oynadıklarını belirtmektedir. Karesi ülkesi Orhan tarafından büyük oğlu Süleyman’a ve sancağı olarak verilmiştir. Süleyman Paşa, Karesi donanmasının bir deniz üssü olan Biga’yı sancak merkezi yapmıştır.

1361 ilkbaharında son hedef, Edirne’yi almak için büyük bir ordu harekete geçti ve Edirne düştü⁵⁶. Haber İtalya’da ve Balkanlarda büyük bir kaygı ile karşılandı. İstanbul’un da düşeceğinden korkuluyordu. Avrupa’da Türk tehlikesinden ilk kez son zamanda söz edilmeye başlandı. Haçlı hazırlıkları nihayet Amadéa’de Savoie’nin bir haçlı donanması ile gelip Gelibolu’yu işgali ile sonuçlandı. Bir deniz üssü ve Boğazlar’ın kilidi durumunda olan Gelibolu bir müddet Bizans elinde kalacaktır.

Süleyman’ın, Trakya’da fetih ve yerleşme harekâtına bu merkezden başladığını göreceğiz. Karesi beyliği döneminde ve gaza bölgesi, beyliğin batı bölgesi idi (Bizans döneminde de doğu bölgesi Paleokastron, batı bölgesi Neokastron diye ayrılırdı)⁵⁷.

Bizans’ta patlak veren iç harp Osmanlıların Bizans karşısında üstün bir durum kazanmasını sağlamıştır. İmparatorluk tahtında gözü olan Büyük Domestikas Kantakuzenus olsun, İstanbul’daki rakipleri olsun, Orhan’ın desteğini kazanmaya çalıştılar. Lâtinler tarafından desteklenen Savoialı Anna’ya karşı Orhan, tabii Kantakuzenus’u desteklemeye karar verdi. Orhan’ın gönderdiği kuvvetlerle o, düşmanlarının elinden Süzebolu dışında Karadeniz kıyılarındaki bütün limanları ele geçirdi ve ittifakını sağlamlaştırmak için kızı Theodora’yı Orhan’la evlendirdi (Haziran 1346).

Umur Gazi’nin şehit düşmesi (1348 baharı) üzerine Aydın gazileri Rumeli’de akına katılmak için şimdi Osmanlı bayrağı altına koşmakta idiler. Anadolu’nun başka taraflarından gelen gaziler, Rumeli’ne geçmek için Osmanlı beyinden geçiş izni istemekte idiler.

Osmanlıların 1350’lerde Trakya’da yerleşmeye karar vermeleri ve batıya doğru yayılıştı Edirne’yi hedef olarak almaları, 1350’lerde uluslararası dengede ortaya çıkan radikal bir değişiklik ile ilgilidir. Ege politikasında Venedik ve Ceneviz’in sonunda karşı karşıya gelmeleri, Türklere karşı ortak haçlı planlarının ikinci plâna düşmesine Karadeniz ticaret yolu üzerinde hedef olmuştur. Ege adaları, Sakız, Midilli, daha sonra Bozcaada ve Boğazlar üzerinde egemenlik sorunu Levant’ın iki büyük koloni devletini uzun bir savaşa sürüklemiştir. İzmir’in haçlılar eline geçmesinden sonra Cenevizlilerin Sakız’ı yeniden ele geçirmeleri, iki Foça ve Midilli’de yerleşmiş bulunmaları ve nihayet Tenedos/Bozcaada üzerinde patlak veren rekabet savaşı kaçınılmaz hale getirdi. V. Yuannis Tenedos’da şimdi İstanbul’da hâkim olan İmparator Kantakuzenus, Mayıs 1351’de Venedik’le ittifak anlaşması imzaladı. Venedik, İmparatora Stefan Duşan’la mevcut gergin ilişkileri iyileştirme vaadinde bulundu. Ceneviz-Venedik savaşı (1350-1355) bölgedeki devletleri iki taraf arasında sıralanma ile karşı karşıya getirmiştir. Aragon-Catalonia kralı IV. Pedrol (Levant’taki kolonisi Atina Dukalığı, 1336-1387) ve Bizans, müttefik olarak Venedik, yanında yer alırken Aydın-oğlu Hızır Bey ve Osmanlı Sultanı Orhan Ceneviz’le anlaştılar. Venedik diplomasisi, bölgede ağırlığı âşikâr olan bu iki Türkmen beyliğini ittifakına almakta başarılı olamadı. Boğazların Anadolu yakasına hâkim bulunan Osmanlı devletinin işbirliği Ceneviz için hayati önemde idi. Anadolu

⁵⁵ Karesi Beyliği’nin Osmanlı ülkesine katılması birkaç aşamada gerçekleşmiştir. Bu gelişimin kronolojisi hala karanlıktır. Karesi beyliği üzerinde Mordtman, H. Edhem ve Uzunçarşılı’dan sonra şimdi Jhulkov nüvizmatik ve vakfiye ve tahrir defterleri üzerinde araştırmalarıyla beyliğin tarihine ait bazı noktaları aydınlatmışlardır. Batı Anadolu’da gaza-ganimet seferleri için kaynaşan ve gazilerin baskısı, siyasi gelişmelerin temel faktörü idi. 1331’de Osmanlı Beyliğini ziyaret eden İbn Battuta Osmanlı beyini Türkmen beyleri arasında en güçlü ve en zengini olarak bulmuştur. Öbür komşu beyliklerde taht için mücadeleler sürerken Orhan’ın uzun süren beyliği döneminde (1324-1362) Osmanlı beyliğini içeride birliği koruyabilmesi ona önemli bir üstünlük sağlamıştır. Karesi’deki gaza liderleri, kuşkusuz beyliğin Osmanlı egemenliği altına girmesinde kesin bir rol oynamışlar, daha sonra Osmanlı uc beyleri olarak Rumeli’deki gaza ve yayılşın liderleri olmuşlardır.

⁵⁶ Ayrıntılar için bkz. İnalcık, “Edirne’nin Fethi”. 1361’de Edirne’nin Bursa yerine Osmanlı pâyitahtı yapıldığına dair söylenti yanlıştır. Edirne, ancak Timur darbesinden sonra devletin birinci pâyitahtı durumuna gelecektir. Yıldırım Bayezid’in tutsak düşmesine kadar *Dârü’l-saltana* olan pâyitaht İstanbul, ikincisi Edirne, üçüncüsü Bursa kabul edilmiştir.

⁵⁷ Batı Anadolu’da kurulan beyliklerde Ulu Bey veya Sultan iç bölgede pâyitahtında oturur ileri gaza harekâtının süre geldiği bir bölge olarak uc bölgesini büyük oğlunun idaresine verirdi. Uc beyi olan oğul gaza faaliyetinde oldukça bağımsız bir siyaset güderdi. Aydın beyliğinde Umur, Karesi’de Yahşi, Osmanlı beyliğinde Süleyman Paşa bu durumda idiler.

kıyıların hemen yanında bulunan Türkmen beylikleri Ege Ceneviz kolonilerinin güvenliği ve iâşesi, bakımından hayati önemde idi: özellikle Sakız ve Pera üzerinde egemenliğini geri getirmek umudunu asla kaybetmeyen Bizans'a karşı Aydın ve Osmanlı beyliklerinin tarafsızlığı gerekli idi. Sakız Adası, Aydın beyliğini Avrupa'ya buğday, pamuk, halı ihracatında başlıca transit merkezi olduğu gibi Pera-Osmanlı ekonomisi için hayati bir önem taşımakta idi⁵⁸. Öbür yandan Batı Anadolu Türkmen beyliklerine karşı Papa'nın yardımıyla bölgedeki Avrupalı kolonileri daima bir haçlı ittifakı halinde birleştirme çabası içinde bulunan Venedik, Türkler için başlıca düşman sayılıyordu. İşte bu koşullar altında Aydın ve Osmanlı sultanları Ceneviz'e kapitülasyonlar vererek dostluklarını gösterdiler. Aydın-oğlu'nun kapitülasyonu hakkında kaynaklar bilgi veriyorsa da metni bize ulaşmamıştır. Bir Müslüman hükümdarın kapitülasyon bağışlaması o Hristiyan devletin dost kabul edilmesi anlamına gelir⁵⁹. Gerçekte Osmanlılar, Venedik ve müttefiklerine karşı Ceneviz'le askerî işbirliği yapmıştır. Çağdaş belgelere göre Orhan'ın gönderdiği bin kişilik bir kuvvet Pera'yı Bizans-Venedik saldırısına karşı savunmuştur (1351 yazı)⁶⁰. Orhan kendisi ordusunun başında Boğaz'da Ceneviz donanmasının amirali Pagano Doria ile buluşmuştur⁶¹. İki taraf

Osmanlıların temsili olarak Rumeliye Geçiş
(Resim, Hasan, Deniz Müzesi, Dem. Nr. 1353).

⁵⁸ H. İnalcık, *Osmanlı Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1300-1600*, ed. H. İnalcık-D. Quataert, (çev. H. Berktay), İstanbul 2004, s. 271, 274-276.

⁵⁹ İnalcık, "İmtiyazat", mad.

⁶⁰ C. Manfroni, "Le relazioni fra Genova, l'impero bizantino e i Turchi", *Atti della Società ligure di storia patria*, XXVIII, ser 3, I, 1896, 710-713; N. Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, I, s. 192 ve W. Heyd, *Yakındağı Ticaret Tarihi*, (çev. E. Z. Karal, I, 506.

⁶¹ N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, 1300-1451*, çev. N. Eppeli, İstanbul 2005, s. 189.

arasında kritik karşılaşma, 2 Şubat 1352'de Boğaziçi'nde iki donanma arasında yapılan büyük deniz savaşıdır. Ceneviz belgeleri bu savaş sırasında Orhan'ın oynadığı rolü överek andığına göre⁶² Osmanlı kuvvetleri bu tarihte de önemli bir rol oynamış olmalıdır. Bundan sonra 1453'te İstanbul fethine kadar Ceneviz-Osmanlı işbirliği, Venedik'e karşı değişmez bir temel siyaset olarak devam etmiş, özellikle buharanlı zamanlarda Osmanlıların Anadolu-Rumeli arasında Boğazlardan geçişinde Ceneviz donanmasının yardımı hayati bir önem taşımış, buna karşılık Osmanlılar zengin iltizamları, özellikle Anadolu'dan şap ihraç imtiyazını Cenevizlilere vermişlerdir⁶³.

Öyle anlaşıyor ki, bu savaş sırasında Ceneviz-Osmanlı işbirliği Süleyman Paşa'nın 1352'de Avrupa kıyısında Tzympe (Cimbi)'de bir köprübaşı zapt edip yerleşmesini de kolaylaştırmıştır. Bu tarihte Osmanlılar Bizans'ta harp halinde idiler ve aynı tarihte, Cenevizliler Tsymper kuzeyinde Herklea, (Marmara Ereğlisi) zapt etmişlerdi. Boğaziçi savaşından sonra İstanbul'da muzaffer Osmanlı ve Ceneviz kuvvetleri tarafından kuşatılmış olan Bizans İmparatoru, Ceneviz amirali Doria ile bir barış imzalamak zorunda kalmış (6 Mayıs 1352) ve Bizans topraklarının Cenevizlilere karşı Venedik tarafından kullanılmasına izin vermeyeceği taahhüdünde bulunmuştur⁶⁴.

1352'de Osmanlılar, Bizans'la savaş halinde idiler. Cenevizlilerle İstanbul kuşatmasını, İstanbul'un ilk Osmanlı kuşatması sayabiliriz. Aynı tarihte Süleyman Paşa kumandası altında bir Osmanlı ordusu Trakya'da idi. Kantakuzenus damadı Orhan ile acele barış yaptı. Paleologları bertaraf edip Bizans İmparatorluk tahtında tek başına kalmak ve Balkanlarda Sırlara karşı durmak için Osmanlı ittifakı onun için zorunlu idi. Ona karşı Sırp kralı V. Yuannis Paleolog'u (1341-1391) destekliyordu. 1352 yılında iki İmparator arasında iç savaş başladı. Bizans'ta 1356'ya kadar süren bu ikinci iç savaş, Osmanlıların Trakya'da sağlamca yerleşmesine fırsat verecektir. Boğazların kilidi Tenedos'un terk edilmesi karşılığında Venedik'te Yuannis'i desteklemeyi vaat etti. Yuannis, Trakya ve Edirne'de tutunan Kantakuzenus'un oğlu Matyas'ı bertaraf etmek için Dimetoka'dan bir Sırp-Bulgar ordusu ile birlikte hareket etti. O zaman Süleyman on bin kişilik bir kuvvet ile Kantakuzenusları desteklemek için derhal müdahale etti ve 1352 Ekim'inde Pythion'da müttefikleri ağır bir bozguna uğrattı⁶⁵. Sırlara karşı bu zafer, Osmanlıların Rumeli'de yerleşmesini sağlayan ilk başarı olmuştur. Yuannis kaçıp Tenedos adasında Venedik himayesine sığındı. Osmanlıların Sırlara karşı bu ilk zaferi ve Süleyman'ın Kantakuzenusların müttefiki olarak Edirne'ye girişi Osmanlı kroniklerinde sonraki olaylarla karıştırılmış ve Edirne'nin bu tarihte feth edilmiş olduğu biçiminde yorumlanmıştır⁶⁶. Gerçekte Kantakuzenus'un başarısının bir Osmanlı başarısı olduğunu olayların gelişimi gösterecektir. Bizantinistler genellikle Yunan kaynaklarının tek taraflı yorumunu izlerler.

Süleyman Paşa Biga'ya sancak merkezine dönerken Gelibolu kuzeyinde küçük Tzympe (Cimbi) kalesinde bir Osmanlı kuvveti bıraktı. İstanbul'da Kantakuzenus'un karşıtları bu kaleyi onun Türklere teslim ettiğini iddia ederler. Gregoras'ın verdiği ayrıntılara göre Türkler orada aileleriyle gelip yerleşmiş olup bir kadı ve bir camileri vardı. İmparatorun ücret alan bir askeri koloni oluşturuyorlardı. Kantakuzenus ise, Süleyman'ın bu kaleyi 1351-1352'de Osmanlılarla savaş sürerken zorla ele geçirdiği ve İmparatorun ısrarına rağmen terk etmediği yönündedir⁶⁷.

Cenevizlilerin iki küçük gemi ile Türkleri yerleşmek üzere Anadolu'dan öte yakaya geçirdikleri hakkında Venedik suçlamaları temelsiz olmasa gerektir. Süleyman'ın kuvvetlerini Trakya'ya Ceneviz gemilerinin taşıdıkları bilinmektedir⁶⁸.

Boğaz'ın batı kıyısında bir kaleyi Osmanlıların Bizans ve müttefiklerine karşı savaş sırasında ele geçirdiklerini Osmanlı kronikleri destekler niteliktedir. İlk zapt edilen kale, *Düsturnâme*'ye göre Akça-Burgos'tur. 1475 tarihli Gelibolu tahrir defterinde⁶⁹ Akça-Burgoz, Bolayır'dan aşağı Çanakale

⁶² L. T. Belgrano, "Prima serie di documenti riguardanti le Colonie dei Genovesi", *Galata*, II, 216.

⁶³ W. Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, Ankara 1975. Önemli şap imtiyazı için bkz. Ş. Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, İstanbul 1990, s. 175.

⁶⁴ Belgeler, Savli tarafından yayınlanmıştır (Della Colonia).

⁶⁵ Konstantin Jirecek, *Geschichte der Serben*, Gotha 1911.

⁶⁶ *Düsturnâme*, (yay. M.H. Yinanç), İstanbul 1928, s. 82. Bu kaynak Süleyman Paşa'nın Trakya'daki faaliyetleri hakkında öbür kroniklerde bulunmayan ilginç ayrıntılar sağlamaktadır.

⁶⁷ İorga, "Latins", s. 213.

⁶⁸ İorga, aynı yer.

⁶⁹ İstanbul Atatürk Kitaplığı, M. Cevdet Yazmalar, O. 79.

Boğazında Kozlu-Dere'dedir. Âşık Paşa-zâde ise⁷⁰ ilkin Cimbi'nin feth olduğunu, sonra buradan yapılan hücumlar sonucu Akça-Burgoz'ın düştüğünü yazmaktadır.

Gerçekte, Boğazın Avrupa kıyısında bir köprübaşı kurmayı, ilk kez Ece Bey'in tasarladığı ileri sürülebilir. Süleyman Paşa'nın Trakya seferlerinde onun kuvvetlerini kuşkusuz Karesi beyleri ve gazileri oluşturmakta, onlar akın dönüşlerinde Boğaz'ın Trakya kıyılarında emin bir köprübaşına sahip olmayı tabii arzulamakta idiler. İlk Osmanlı rivâyetine göre ilkin Ece Bey Süleyman'ın merkezi Biga'ya gitmiş, sonra Süleyman Bursa'da babasını görüp Rumeli'de bir köprübaşı kurmak ve Trakya fethi için babasından izin almış. Bunlar, Rumeli fethi tasarısını, Osmanlı hanedanına mal etmek için sonraki tarihçilerin eklemelerinden ibaret olabilir. Trakya fütuhatında bu Karesi beylerinin daima en ileri hatta uc beyi sıfatıyla faaliyette bulunacaklardır. Bunun ayrıntılarını aşağıda göreceğiz.

Türklerin Avrupa yakasında bir köprübaşı kurmaları Bizans'ta derin bir kaygı ile karşılandı ve bundan İmparator Kantakuzenus sorumlu tutuldu. İmparator'un Trakya'da askerî faaliyetlerinde Osmanlı askeri yardımına güvenmesi ve ücretli askerlerini, *Düsturnâme*'ye göre evvelâ, 70 kişilik ufak bir öncü kuvveti kaleyi bir Rum'un kılavuzluğu ile baskınla ele geçirmiş (Batı kaynaklarına göre 1351'de iki küçük Ceneviz gemisiyle), sonra Karesili Ece Bey, Boğaz'dan sayısı iki bine varan yeni kuvvetler geçirerek Avrupa toprağında ilk Osmanlı köprübaşını kurmuştur. Beyliklerin deniz başarıları, özellikle Umur Gazi hakkında, güvenilir bir kaynak olan *Düsturnâme*'nin bu rivâyetinin doğruluğunu ilginç bir ayrıntı doğrulamaktadır. Tüm Osmanlı rivâyetleri, Cimbi'nin zaptını anlatırken bir Rum'un kılavuzluğundan söz ederler. *Düsturnâme* bu noktayı açıklamaktadır. Bizans'ın Gelibolu kumandanı Asen'in oğlu Osmanlılar tarafına geçmiş, Müslüman olup, Melik Bey adını almış ve Cimbi limanındaki Rum gemilerini Ece Bey hizmetine getirmiştir. Bizans kaynaklarından öğreniyoruz ki, bu tarihte Gelibolu kumandanı gerçekten Asen adında biri idi.

Şimdi Bizans, ümitsiz bir duruma düşmüştü. İstanbul'da herkes Kantakuzenus'u ülkeyi Türklere teslim etmekle suçluyorlardı. Onun 1334'ten beri Türk desteğine dayanma politikasının iflâs ettiği meydana idi. Damadı Orhan, daima onun maksatlarına hizmet edecek kadar saf-derun olmadığını gösteriyordu. Eskiden "dostu" Umur Gazi de Batılı tarihçilere göre⁷¹ Kantakuzenus'a "sâfiyâne" hizmet etmişti. Umur Gazi balkanlarda ganimet akınları ve Haçlı plânlarını suya düşürmek için Bizanslı "devlet adamı"nı kullanmıştı; fakat şimdi Osmanlı Gazileri, "Umurca oğlanları", onu Boğazın ötesinde Avrupa topraklarında yerleşmek, kendilerine sınırsız bir fetih ve yayılma dünyası açmak için kullanacaklardır. Batı uc sancağı beyi ve ilerde öbür kardeşlerine karşı Osmanlı tahtına oturma şansını güçlendirmek için Süleyman bu fırsatı hakkıyla değerlendirmeye karar verdi. Dedesi Osman Gazi gibi onun büyük tasarılar peşinde koşan enerjisiyle bir önder olduğu anlaşılıyor. Boğazın öte yakasında elde edilen köprübaşını Trakya'da fütuh için bir üs haline getirmek azmiyle hemen güçlü bir ordu ile harekete geçti. Öteki kroniklerin efsane türünden rivâyetleri aksine Ruhu Tarihi⁷² bize kesin bilgi veriyor⁷³.

İstanbul'da karşıtlarının ve halkın baskısı altında gâsıp İmparator, damadı Orhan'a başvurmadan başka çare göremiyordu.

Kantakuzenus'un yazdığına göre⁷⁴ bin altın ödeme karşılığında Süleyman'ın Trakya'da işgal ettiği yerleri boşaltmasını sağlayan bir anlaşmayı Orhan imzaladı. Fakat Süleyman ve gaziler, bu anlaşmaya kendilerini bağlı tutmadılar. Beklenmedik bir olay⁷⁵ Mart 1354 gecesi şiddetli bir yer depremiyle Gelibolu ve civar kalelerin surları yıkıldı⁷⁶, Rum halk panik halinde kaçışıp sağlam kalmış kalelere sığındılar. Gaziler, Gelibolu ve öteki kaleleri derhal işgal ettiler. Osmanlı kaynağına göre, Bizans idaresi Gelibolu'ya yerleştirdiği "sayısız Frenk" askeriyle (herhalde Katalan ücretli askeri) kaleyi zapt edilmez bir duruma getirmişlerdi.

⁷⁰ [yay. Atsız], s. 124.

⁷¹ Büyük Fransız bizantinisti Paul Lemerle dahi, o kadar etraflı bir inceleme olan *La principauté d'Aydin* adlı eserinde, Kantakuzenus'un "dostu" Umur'u kullandığı tezinden dışarı çıkamamıştır. Aslında Umur Gazi, Trakya kıyılarına gemileriyle gelip Balkanlarda yaptığı gaza-ganimet seferlerini bu ittifak sayesinde güvencik içinde yapmak fırsatını buluyordu (İnalçık, "The Rise of Turcoman Maritime Principalities", s. 179-217).

⁷² Süleyman Paşa karargâhını Bolayır'da kurdu, Gelibolu yarımadasının bu en dar berzahında bir tarafta Gelibolu'ya öbür tarafta İstanbul ve Trakya'dan gelebilecek Bizans kuvvetlerine karşı iki serhad oluşturdu. Bir uca Gazilerin başına Ece Bey ve Gazi Fazl, öbür uca Evrenuz (Evrenos) yerleştirdi. Gelibolu'nun dış dünya ile ulaştırma hatları kesildi. Süleyman Paşa derhal Trakya'da işgal bölgesini genişletmek üzere harekâta girişti. 1354 yılında Saros körfeziyle Megali-Agora (Migalkara) arasındaki bölgeyi kontrol altına aldı. Yerli Rum halka iyi muamele ederek "istimâlet" verdiler. Bizans askerlerini Anadolu'ya sürgün ettiler (Ruhu Tarihi, yay. Y. Yücel-H. E. Cengiz, *Belgeler*, XIV/18, s. 384-386).

⁷³ Biz yerinde yaptığımız bir alan araştırmasında, kıydan Hexamilion (Ortaköy) ve Bolayır'a götüren Kozlu Dere vadisinde tehlikeli bir araştırma sonucu bu yolu tespit ettik. Tehlikeli idi, çünkü Gelibolu yarımadasının en dar berzahında ön taraftan Çanakale Boğazı'na öbür taraftan Ege'de Saros körfezine bakan bu stratejik tepe ve yeraltı tahkimatla girilmesi yassak bir bölge idi. Biz meramımızı anlatıncaya kadar kısa bir süre nöbetçi askerler yanında tutuklu kaldık.

⁷⁴ Fatouros ve Tikrischer yayını, Stuttgart 1986, III, 163.

⁷⁵ Yer depremi ve gelişmeler hakkında Bizans Osmanlı kaynakları birbirini tamamlamaktadır.

⁷⁶ Osmanlı ve Bizans kaynakları depremi kaydeder.

1356'da Türk yayılımı karşısında en yakın tehlike altında olan Levant devletleri, başta Venedik olmak üzere Cenova, Rodos şövalyeleri, Kıbrıs, Papa'nın başvurusunu yanıtsız bıraktılar. Papa'nın Haçlı seferi için en gayretli adamı Nancio Peter Thomas 1356'da ilkin Budin'e uğrayarak Venedik ile Macaristan arasında Dalmaçya yüzünden süregelen husumete son vermelerini istedi. Daha 1354'de Gelibolu Osmanlılar tarafından işgal edilince İstanbul'daki Venedik baylosu hükümetini İstanbul için Osmanlı tehlikesine dikkatini çekmiş, Rumların Venedik, Macaristan yahut Sırbistan gibi güçlü bir devletin koruması altına girmeyi düşündüklerini yazmıştı⁷⁷. O zaman Venedik Senatosu sıkışık duruma düşen İmparator'dan yeni ayrıcalıklar elde etmekten fazla bir şey yapmadı. Venedik ile Macaristan arasında savaş Nisan 1357'de yeniden başlayacak ve Bizans'ın savunulmasıyla en ziyade çıkarı olan Venedik'i Levant'ta hareketsiz bırakacaktır⁷⁸.

Nancio Thomas, Buda'dan İstanbul'a geçti ve orada 1357 Kasım'ına kadar kaldıysa da, olumlu bir sonuç alamadı. Artık bu tarihte Papalık, Filistin'i uzak bir hedef olarak düşüyor, fakat Hristiyan âlemine karşı âcil tehlikenin Osmanlı Türklerinden geldiğini kabul ediyordu. Böylece Avrupa tarihinde yeni bir dönem başlamakta idi. İzmir'den sonra şimdi İstanbul'un kilidi Gelibolu yeniden Hristiyanların eline geri gelmeli idi.

Thomas 1357 ilkbaharında İstanbul'a geldiği zaman V. Yuannis'in Trakya'da Osmanlı Türklerine karşı savaşta olduğunu öğrendi. Gelibolu'nun düşüşü ile bu tarih arasında Trakya'da Osmanlı ilerleyişi Bizans için ciddi tehlikeli bir biçimde gelişmişti. Osmanlı kroniklerinin anlattığı gibi⁷⁹ Süleyman Gelibolu-Bolayır köprübaşını Anadolu'dan halk sürgün ederek ve "Gazi yoldaşlar" çekerek Trakya'da yeni fetihlere hazırlanıyordu. O zamanki tarihi koşulları milliyetçi Grek tarihçileri veya Bizantinistler gibi bakmakla anlayamayacağımızı bu noktada hatırlatmak gereği vardır.

1357 yılında beklenmedik bazı olaylar, yazın Orhan'ın 11 yaşındaki küçük oğlu Halil'in Foçalı korsanlar tarafından tutsak edilip kaçırılması ve Süleyman'ın ölümü⁸⁰ Trakya'da Osmanlı başarılarını tehlikeye düşürdü ve Bizans için yeni bir umut kapısı açtı. Bizans tarihçisi Nikeferos Gregoras'ın verdiği ayrıntılara göre Orhan, şehzade Halil'i kurtarmak için İmparatora başvurdu ve şu koşullarla bir anlaşma yapmak zorunda kaldı. Osmanlı Sultanı Bizans'a karşı her türlü saldırıyı durduracak, Trakya'da Kantakuzen'in oğlu Matyas'a yardımdan vazgeçecek, Foça'ya gönderilecek geminin masraflarıyla İmparatorun bütün borçlarını affedecekti. Papa'nın 21 Temmuz 1357 tarihli mektubuna verdi yanıtta İmparator çok iyimser görünüyor hatta Süleyman artık hayatta olmadığından Osmanlıların Trakya'da fethettikleri yerleri geri almayı bile umuyordu.

Bir yıl sonra şehzade Halil 1358 yazında korsanlara verilen fidye karşılığında kurtarılıp İstanbul'a getirildi. İmparator Osmanlılarla barışı sürekli bir hale getirmek için planlar peşinde idi: Orhan'la anlaşarak 10 yaşında kızı İren'i Şehzade Halil'e nişanladı ve onun ilerde Osmanlı tahtına çıkarılması vaadini aldı. Halil, bir yıl sonra 1359'da kendisine yurt verilen İznik'te öbür dünyaya göçtüğünden bu son anlaşma hükümsüz kalacaktır.

Bu tarihlerde Osmanlı Trakya'sında önemli olaylar gündeme geldi. Süleyman'ın ölümü üzerine Orhan, oğlu Murad'ı Lalası Şahin'le Trakya ucuna göndermişti. O tarafta yerleşmiş Türkler, ne bahasına olursa olsun yeni yurtlarını bırakmak istemiyordu. Osmanlı rivâyetine göre Süleyman Paşa ölüm döşeginde gazilere kendisini, Bolayır'da, düşman gelirse mezarını bulmasını diye belirsiz bir biçimde gömmelerini ve yeni yurtlarını asla terk etmemelerini vasiyet etmişti. Bu yanda İmparator, Papa ile temas halinde Türkleri Trakya'dan çıkarmak için planlar yapıyordu. Pierre Thomas, bu defa daha geniş yetkilerle Papa'nın apostolic legat'ı olarak 1359 sonbaharında Venedik kadırgalarıyla İstanbul'a geri

⁷⁷ K. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, Prag 1876, 309.

⁷⁸ Bizans'ın deniz aşırı ticareti tamamiyle Venedikliler eline geçmiş, Haliç üzerinde Perşembe Pazarı yöresinde yerleşmiş Venedikli tüccar gümrük imtiyazına sahipti (Jacoby, "Catalans").

⁷⁹ Aşık Paşa-zâde, 124: "ve H. İnalçık, "Arab Camel Drivers in Western Anatolia in the Fifteenth Century", *Revue d'Histoire Magrebine*, X, (Tunis 1983), 256-270.

⁸⁰ Osmanlı kroniklerinde çeşitli şekilde anlatılır.

gelmiş, beraberinde Rodos şövalyeleri, Venedikli, Ceneviz ve İngilizlerden oluşan küçükleri beraberinde getirmişti. Bu kuvvet 1355’de de İmparatorun istediği acil yardımı temsil etmekte idi. İmparator, o sırada Osmanlılara karşı (herhalde Trakya’da) savaşta idi. Thomas’ın biyografisini yazan Philippe de Mezieres’e göre⁸¹ haçlılar Bizans kuvvetleriyle birleşerek Çanakkale Boğazı’nda Osmanlıların transit limanı olan Lapseki (Lampsacus)’u zapt edip yakmış, dönerken pusudaki Türklerin saldırısına uğrayarak Thomas başlarında bozgun halinde gemilerine kaçmışlardır. Olay üzerine *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*’ın verdiği ayrıntılar farklıdır.” Osmanlı kaynağı, Hristiyan kuvvetlerinin Trakya’da Saros körfezinde çıkarma yaptıklarını açıklamakla Philippe’nin rivâyetlerinden ayrılmaktadır. Bununla beraber, haçlıların pusudaki gaziler tarafından püskürtüldüğü hakkında verilen ayrıntı tamamıyla Hristiyan rivâyetine uymaktadır. Belki, Hristiyan donanması Çanakkale Boğaz’ından geçerken Lapseki’deki Türklerle bir çatışmaya girmiş, sonra asıl hedef olan Trakya’daki gazilere geriden saldırmak üzere Saros körfezine gitmiş olmalıdır. Kesin olan nokta 1359’da Osmanlılara karşı, küçük de olsa bir haçlı saldırısının yapılmış olmasıdır. Bu tarihte Trakya’da yerleşmiş olan Türkler hakkında Orhan Gazi’nin 1361 tarihli vakfiyesinde ilginç ayrıntılar vardır.

Bizans’ın bu haçlı girişiminin suya düşmesinin ardından 1359-1361 yıllarında Trakya ucunda Şehzade Murad ve Lala Şahin kumandası altında Osmanlı kuvvetlerinin Edirne’yi almak için geniş askerî harekâta giriştikleri görülecektir. 1360 yılı başlarında İstanbul’da Kantakuzen yandaşlarının İmparator Yuannis’e karşı Lala Şahin’le işbirliği halinde bir suikast düzenledikleri söylentisi İtalya’ya kadar geldi. Osmanlıların böylece İstanbul’u ele geçirmek istedikleri vurgulanıyordu. İtalyan kronikçisi Matteo Vilani⁸² 1359’da Türklerin İstanbul surları önünde görüldüğünü bildirir. Osmanlı *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*’da⁸³ H. 761 yılında (23 Ekim 1359-13 Ekim 1360) Murad idaresindeki kuvvetlerin “İstanbul civarında” bir hisarı kuşattığını kaydetmiştir. Stratejik bir zaruret olarak Murad ve Lala Şahin, Edirne üzerine son bir saldırıdan önce gerilerini güvenceye almak için ilkin İstanbul-Edirne yolu üzerindeki Bizans kalelerini ele geçirmek zorunda idiler. Bu harekât üzerinde Osmanlı kronikleri ayrıntılı bilgi sağlamaktadır.

Rumeli Ucları ve Gazi Beyler

Osmanlı Sultanı Anadolu’da Dârü’s-Saltana Bursa’da otururken Rumeli’de alınan toprakların savunulması ve yeni fetihlerle sınırların ileri götürülmesi görevi uclarda gazi beylere verilmişti. Uc, Hristiyan dünyasına İslâm fıkıhındaki terimiyle dârü’l-harb’e (savaş bölgesi) karşı gazâ, cihâd, kutsal savaş, her Müslüman için bir farz-ı kifâye’dir zorunlu olmamakla beraber İslâm’ın görevlerinden biridir. Dârü’l-İslâm saldırıya uğrarsa her yetişkin erkek için gazâ farz-ı ayn olur, yani savaşa gitmek dinî bir ödevdir. Gaza ödevini yerine getirmek için de Bursalı zengin bir tüccar yirmi genci para ile sefere göndermişti. Gazâ sırasında alınan ganimet en helâl maldır. Kroniklere göre Edirne’de üç-şerefeli câmiini helâl mal ile yapmak isteyen II. Murad Eflak seferini yapmıştır.

XIV. yüzyılda Müslümanlara dinî görevlerini öğretmek üzere Türkçe yazılan ilm-i haller gaza ve ganimet üzerinde dinî emir ve kuralları açıklamıştır.

Bizans’a ait Karadeniz limanları Anchialus (Osmanlı Ahyolu, şimdi Pomoric), Mesembria (Osmanlı Misivri, şimdi Nesebar) Bizans iç kargaşalıkları ve Osmanlı istilâsı? Sırasında Bulgarlar tarafından işgal edilmiş bulunuyordu. V. Yuannis bu zengin limanları geri almak için Macarlarla ittifaka karar verdi. Dalmaçya’dan Karadeniz’de Tuna ağzına kadar bir İmparatorluk kurma plânını gerçekleştirmek için Macar Kralı I. Louis 1362-1364 yıllarında Tuna’nın sağ kolunda Bulgar toprakları üzerinde egemenliğini yaymaya çalışıyordu.

⁸¹ N. Iorga, Osmanlılara karşı Haçlılar üzerindeki ilk önemli eserini bu biyografi üzerinde yazmıştır. Iorga Thomas ve küçük haçlı ordusunun Osmanlılara karşı harekâtı şüphe ile karşılamaktadır. Oysa Osmanlı *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*’ın (Yay. Giese) verdiği bilgiler, bu harekât hakkında her türlü şüpheyi ortadan kaldırmaktadır.

⁸² “Istoria”, RISS, (Milan 1729), 549-550. Aynı tarihçi 1358’de Rodos şövalyelerinin Trakya kıyılarına akından dönmekte olan 29 gemilik bir “Türk” donanmasını vurduğunu kaydeder.

⁸³ (Yay. Giese), s. 18.

1365 yılında Osmanlılara karşı bir haçlı seferi için Avignon'da bulunan Bizans elçisi orada Layoş'un elçisiyle buluştu. Papa V. Urban 1366'da Osmanlılara karşı yapılmasını ilân ettiği (22 Ocak 1366 tarihli emirname) haçlı seferi için güçlü Macar Kralı'nı sefere katılmak için teşvik etti. O kış Bizans İmparatoru bizzat Buda'yı ziyaret etti. Bulgar Çarı Ivan Alexandr (1331-1371) Osmanlılarla ittifaktan başka çare kalmadığını görüyordu. Sultan Murad Rumeli'deki kuvvetlerine karşı ve Türk ücretli askerine, Tuna üzerinde Macar Kralı'na, Karadeniz kıyılarında Bizans'a karşı Bulgar Kralı yanında savaşma izni verdi. Böylece 1365-1367 yıllarında Osmanlı Türkleri ilk kez Tuna yalılarında göründüler ve Macarlarla savaştılar. 1367'de Osmanlı kuvvetleri Bulgar ordusuyla birlikte Macarlar eline geçmiş olan Tuna Bulgaristan'ın kapısı Vidin'e kadar gittiler (1367). Buna karşı kral Eflak voyvodası I. Vlad (1360-1372) yardım istemek zorunda kaldı. Papa'nın haçlı çağrısı üzerine Bizans İmparatorunun bir kuzeni olan Savva kontu VI. Amadeo kumandasında yirmi kadırgadan oluşan bir haçlı kuvveti Çanakkale'ye geldi ve Gelibolu'yu ele geçirdi (Ağustos 1366). Oradan Karadeniz'e geçip Anchialos Sozopolis ve Mesembria'yı zapt etti (Ekim 1366) Varna'yı kuşattı ve plân gereğince Macar kralının haçlı ordusunu bekledi. Kont, Gelibolu dahil zapt ettiği yerleri İmparatora teslim etti. Açıkça haçlı plânının amacı, Bizans'ın umduğu gibi Trakya'yı da alıp Türkleri Avrupa'dan çıkarmaktı. Fakat Macar Kralı'nın haçlı plânı ilkin Vidin'de yerleşmek, Balkanları istilâ edip Ortodoks halkı Katolikliğe sokmak ve İstanbul'a zapt etmek şekline dönüşüyordu. Kral, 1366'da ilkin güney Transilvanya eyaletleriyle Vidin'den oluşan bir "Bulgaria" hanlığını kurarak plânını açıklamıştı. Macar Kralı'nın Türklerden daha tehlikeli bir duruma geldiğini gören İmparator 1367 ilkbaharında Bulgar çarı ile acele barış yaptı. Bulgarlar Osmanlı yardımı ile Vidin'i geri aldılar⁸⁴. Bu gelişmeler son derece ilginçtir. Bizans ve Balkan Ortodoks halkı için, Papalığın plânları Osmanlılardan daha az tehlikeli görünmüyor ve bu halk için Katolik batılılarla Müslüman Türkler arasında bir seçim yapmak zarureti gündeme getiriyordu. Osmanlılar, Ortodoks kilisesinin koruyucusu olarak ortaya çıkmakla öbür yandan Rumeli uc kuvvetleri veya ücretli Türkmen askeri vaktiyle Kantakuzen için olduğu gibi, Balkanlarda başlıca bir denge unsuru haline gelmiş bulunuyordu. Sonuç olarak, Osmanlılar artık bir istilâci değil bir balkan devleti olarak rol oynamaya namzet görünüyordu.

Çirmen'de ezici Osmanlı zaferi Bizans'ta ve Avrupa'da derin bir kaygı ile karşılandı ve abartılı söylentilere yol açtı. Türklerin İtalya'yı istilâ edecekleri bu söylentiler arasında idi⁸⁵. Papa; Fransa, İngiltere ve Flandr'a gönderdiği çağrılarda Türk tehlikesinden söz ederek bir haçlı seferinde birleşmelerini istedi. Krallarla, İmparator ve Levant'taki öbür hükümdarlar Yunanistan'da Theb'de bir araya gelip haçlı seferi için hazırlıkları görüşülecekti. Ama bu toplantı asla gerçekleşmedi. Yalnız Macar kralı işi ciddiye alarak haçlı seferi hazırlıklarına girişti ve ordusunu götürmek üzere Venedik ve Ragusa (Dubrovnik)'ya kendisi için kadırgalar yapılmasını ısmarladi. Aslında Kral, Osmanlıların güneyde kazandıkları bu zaferi kendi Balkan tasarıları için sömürmek ve Sırbıya, Bosna ve Bulgaristan üzerine egemenliğini kurmak için kullanmak arzusunda idi. Onun haçlı seferi Balkanların şizmatik (Ortodoks) halkını Katolikleştirmek için bir sefer olacaktı. Daha Mayıs 1356'da, Stefan Dušan'ın Sırp İmparatorluğu dağılma sürecine girdiği zaman Macar Kralı "şizmatiklere" karşı bir haçlı seferi ilân etmişti⁸⁶. Onun himayesi altında Fransiskan rahipleri bu işe girişmişlerdi. Aslında biri Kuzeyden öteki Güneyden Macar Kralı ile Türkler Balkan İslav Ortodoks halklarını sıkıştırıp, egemenlikleri altına alıyorlardı. Bu gelişme, Macarlarla Türklerin sonunda Tuna üzerinde karşı karşıya gelecekleri güne, 1390'lara kadar böyle sürüp gidecekti.

1371-1394 döneminde Bizans'ı korumakta hayati önemi olan güçlü iki deniz devletinin, Ceneviz ve Venedik'in, yeni bir savaşa (1378-1381) sürüklenmeleri de Osmanlı ilerlemelerine yardım eden önemli bir gelişme olarak hesaba katılmalıdır.

⁸⁴ Macar Kralı'nın sözde haçlı seferi için bkz. G.I. Bratianu, "Expedition de Louis I de Hongrie Centre le prince de Valachie Radm I Bassarab", *Revue Historique du Sud-est Europeen*, II (1925), 4-6.

⁸⁵ K. Setton, *The Papacy*, I, 328-329.

⁸⁶ Alfons Huber, "Ludwig I. Von Ungarn und die umgarischen Vassallenländer", *Archiv für österreichische Geschichte*, LXVI (1884), 27.

1376 Ekim’inde Venedik, İmparator V. Yuannis’i Tenedos adasını kendisine bırakmaya iknâ etmişti. Çanakkale Boğazı ağzında stratejik durumu son derece önemli olan adanın Venedik egemenliği altına girmesi, Ceneviz’in Karadeniz’deki kolonileriyle ulaşımını tehdit altına sokmakta idi. Bu hayati tehlike karşısında Ceneviz ve Osmanlılar işbirliği halinde Andronicus’un İstanbul’da Bizans tahtını ele geçirmesine yardım ettiler. Genç İmparator, Amadeo’nun haçlı seferi sayesinde 1366’dan beri Bizans tekrar kontrolü altına geçmiş bulunan Gelibolu’yu Osmanlılara geri verdi (1377 başları) Bizans’ta Batı haçlı yardımına bel bağlayan hizip karşı geldiyse de halk ve senato bu kararı onayladı. 1371’de Sultanın bir haraçgüzarı olduğundan beri Bizans’ta Osmanlı nüfuzu hayli artmış görünmektedir. Andronicus’a karşı Venedik, yaşlı İmparator tarafını tuttu. Yuannis, Osmanlı sultanına önemli yeni ödünler vermek suretiyle yeniden tahta oturdu (Temmuz 1379). Katlanmak zorunda kaldığı ağır koşullar sultanın yıllık haracı artırıyor ve İmparator sultanın seferlerine bir askeri kuvvetle katılmayı kabul ediyordu.